

v recenzované publikaci dnes již nevybočuje z běžného standardu. Jedinou zásadnější výtku bych směřoval k výběru map. V práci bychom našli jak zcela originální, tak i naprosto „tuctové“ mapy, které jsou běžně součástí jiných historických atlasů. Není proto zřejmé, jaké byly důvody pro jejich zařazení. Kombinace obojího působí místy nahodile a poněkud potlačuje originalitu map ostatních. Očekával bych i poněkud hutnější komentáře u jednotlivých map. Sami autoři ovšem práci považují za jakýsi úvod či východisko k dalšímu hlubšímu, všestrannému, komparativnímu výzkumu problematiky hranic, masakrů a výměny obyvatelstva. Je

ovšem otázka, jestli si vrcholové oborové pracoviště a velmi zkušený tým, který kartografií víceméně žije po mnoho let, nemůže dovolit vypustit fázi *Úvod do...* a představit čtenáři skutečně to nejlepší.

Závěrem nezbyvá než zdůraznit, že práce není ojedinělou vlašťovkou, ale zapadá do dlouhodobé koncepce kartografických prací Historického ústavu AV ČR. Publikace podobného typu si navíc vždy najdou širokou čtenářskou obec, poněvadž analytické zpracování historického materiálu v podobě map se v dnešním „vizuálním světě“ cení možná dvojnásob.

František Bahenský (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Petr Kaleta, Tajemné etnikum z Krymu. Osudy příslušníků karaimské emigrace do meziválečného Československa. KLP, Praha 2015, 423 s.–

Objemným svazkem *Tajemné etnikum z Krymu. Osudy příslušníků karaimské emigrace do meziválečného Československa*, vydaným právě v pražském nakladatelství KLP (Koniasch Latin Press), které se specializuje hlavně na kulturněhistoricky a filologicky profilovanou odbornou literaturu, se do českého a slovenského prostředí dostává téma dosud téměř nedotčené a přitom nesmírně zajímavé. (Například pokud jde obecně o karaimský jazyk a etnikum, pravděpodobně nejpodrobnější moderní souhrnnou odbornou informací pro slovenské i české publikum byla relativně stručná encyklopedická stať *Karajčina* v knize Viliama Mruškoviče *Europa linguarum nationumque. Európa jazykov a národov na prahu tretieho tisícročia*. Matica slovenská, Martin 2008, s. 417–419.) Početně nepatrné, ale po mnoha stránkách pozoruhodné západoturkické

etnikum Karaimů se totiž vyznačuje svébytnou identitou jak etnickou a jazykovou (původní karaimský kypčácký jazyk je dnes velmi ohrožen, protože jím hovoří již jen několik desítek osob; ke karaimskému etniku se počítá kolem 1500–2000 lidí, jejichž mateřským jazykem je však dnes nejčastěji krymská tatarština, ruština, litevština nebo polština), tak i náboženskou (karaimismus je vlastně netalmudský judaismus, přičemž Karaimové se vůči rabínskému judaismu a talmudu i Židům jako etniku odedávna poměrně striktně vymezují). Historik-slavista Petr Kaleta, docent na pražské filozofické a brněnské pedagogické fakultě, který se profesně věnuje (hlavně z pohledu kulturní historie a etnologie) střední a východní Evropě, zejména oblastem Polska a Haliče, před několika lety zjistil, že také na území Československa se v meziválečné době usadilo ne zcela

zanedbatelné množství osob karaimského původu. Svě první závěry publikoval před rokem ve formě rozsáhlejší studie právě v Českém lidu (Petr Kaleta, *Karaimové jako součást ruské emigrace v meziválečném Československu*, Český lid 101/2014: 257–277). Podrobným výzkumem se mu pak postupně podařilo identifikovat přes padesát českých, moravských a slovenských Karaimů, většinou s kořeny v tradičních karaimských komunitách na Krymu.

Členění knihy je klasické, odpovídá rozsáhlé specializované vědecké monografii (včetně uměřeného využití desetinného třídění v subkapitolách): výklad v zásadě postupuje od obecnějšího k speciálnímu s tím, že na několika místech se promyšleně předkládají hlubší sondy, víceméně autonomní studie, podrobněji pojednávající danou výseč karaimské problematiky. V úvodu (s. 9–18) autor představuje záměry svého výzkumu, vysvětluje strukturu spisu, seznamuje čtenáře s metodami svého bádání a kriticky shrnuje položky skrovné karaimologické odborné literatury (jde o články nebo stručné kapitoly v knihách), která u nás vznikla. Autor se zde mj. kriticky vyrovnává s několika zkratkovitými, mylnými nebo zavádějícími informacemi z nejnovější české historiografie odborné i popularizující (např. v článku Daniela Putíka, *Karaimové na Litvě*, Navýchod 4/2004: 2: 17–20, se prezentuje nepravdivé tvrzení o účasti 500–600 krymských Karaimů v německých branných silách včetně SS či o údajné spoluúčasti Karaimů z volyňského Lucku na fyzické likvidaci tamních Židů). Následují tři rozsáhlé kapitoly, jež tvoří jádro knihy.

Přes pět desítek stran první kapitoly *Karaimové a karaimismus* (s. 19–72) je věnováno v zásadě širšímu, obecnému uvedení do tématu. Nejprve se čtenáři nabízejí základní informace o původu a zvláštnostech karaimského náboženství (přirozeně především v kontrastu vůči rabínskému

judaismu) včetně stručně a srozumitelně vysvětlených specifických termínů, dále o jeho rozšíření mezi raně středověkými turkickými obyvateli Krymu, z nichž část se posléze přemístila do Kyjeva, na Litvu, na Volyň a na Červenou Rus. Dějiny těchto obcí pak autor dovádí až do nové doby, na pozadí průběžně (a uměřeně) připomínaných důležitých faktů z obecné historie daných regionů. Několik stran je zasvěceno karaimskému jazyku a jeho dialektům, vlivům, jimž byl jazyk v průběhu dějin vystaven, a současnému kritickému stavu, jemuž se dnešní karaimští aktivisté a karaimologové snaží čelit mj. letními školami karaimštiny v litevských Trakai. Poslední pododdíl první kapitoly je do značné míry samostatnou studií (*Karaimové v českém tisku a publikacích do roku 1914*, s. 54–72), jež čtenáře poučuje o tom, jak se k Čechům od dob Jana Amose Komenského až do doby těsně před první světovou válkou dostávaly informace o karaimském náboženství a o životě Karaimů na Krymu a v Haliči (jde o nečetné, spíše kusé zprávy cestopisného rázu, výjimečně o hlubší reflexi odbornou, překvapivě je tu ale také třeba báseň Adolfa Heyduka či povídka Jaroslava Haška) – a je chvályhodnou skutečností, že Kaleta do tohoto pojednání zařadil i české a moravské autory německojazyčné.

Druhá kapitola *Emigrace z Ruska a život pod německou okupací* (s. 73–168) představuje vývoj postavení Karaimů v carském Rusku a vůbec dějiny východoevropských karaimských komunit od rozpadu Zlaté hordy do konce druhé světové války. Značný prostor je věnován obecně problematice karaimské emigrace do Evropy a zvláště do Československa, jež se realizovala z velké části s vlnou emigrace ruské – v důsledku proběhnuvší první světové války, následující série ruských revolucí, zvláště bolševické, a občanské války, jež skončila vítězstvím rudé strany. Pozornost je věnována zvláště procesu zařazování příchozích Karaimů do československé

společnosti (adaptaci na místní poměry, studiu na středních a vysokých školách, vztahu k ruské komunitě atd.). Výklad o osudech našich Karaimů za německé okupace je obohacen další víceméně autonomní studií – exkurzem věnovaným osobnosti Seraji Šapšala (1873–1961), filologa, historika, etnografa a teologa, který studijně a pracovníě pobýval na různých místech v Rusku, Turecku, Íránu, Polsku a na Litvě a dlouho působil v karaimských nejvyšších duchovenských úřadech, především jako hacham/hachan v Rusku a v Polsku. Z titulu vysokého duchovního a uznávaného experta pomohl zachránit život mnoha Karaimům na územích obsazených Německem, včetně Karaimů českých, když jim ochotně vydával potvrzení o nežidovském původu.

Ve třetí, nejobsáhlejší kapitole *Cesty a osudy Karaimů usídlených v Československu* (s. 169–375) se již dostáváme k nejlustnějšímu jádru celé knihy. Ve dvaceti šesti různě rozsáhlých subkapitolách jsou dopodrobna pojednány osudy jednotlivých Karaimů (nebo karaimských rodin), naleznuvších na našem území trvalý nebo dočasný domov (někteří pokračovali dále na Západ) v době mezi první světovou válkou a padesátými lety 20. století. Není zde dostatek prostoru, abychom mohli procházet jejich většinou velmi zajímavé životopisy, jak se je Kaletovi podařilo (mnohdy do pozoruhodných detailů) rekonstruovat. Jedním z podstatných zjištění je skutečnost, že většina se – přes drsné životní nástrahy, dané zdaleka ne jen samým faktem emigrace – uplatnila velmi dobře a leckteří dokonce výrazně vynikli nad průměr přijímající české a slovenské (československé) společnosti, většinou v různých oborech techniky či přírodních věd: například Michail M. Ajvaz (otec známého českého spisovatele a básníka Michala Ajvaze) ve výrobě a aplikaci mozaiky a smaltu, Savelij M. Chadži jako přední konstruktér ve Škodovce nebo Andrej Karakoz jako badatel

v oblasti genetiky hospodářských zvířat. Tento nejzávažnější oddíl celé knihy je výsledkem autorova několikaletého minuciózního zkoumání nesčetných, mnohdy nesnadno dostupných dokumentů ve veřejných archivech a spisovných různých institucí i množství materiálů ze soukromých archivů a rodinných sbírek. Kaleta neopomenul ani osobní svědectví řady žijících potomků karaimských imigrantů, které se mu podařilo vypátrat a kontaktovat, avšak fakta rekonstruuje a interpretující závěry vyslovuje především na základě dochovaných psaných dokumentů.

Relativně stručný *Závěr* (s. 376–379) prezentuje současný stav a perspektivy karaimského etnika (akutní ohrožení svébytnosti, ale zároveň poměrně velká badatelská, publikační a popularizační aktivita), shrnuje některé důležité dílčí závěry rozestet v jednotlivých kapitolách knihy a naznačuje možná témata budoucího karaimologického bádání (souhrnné dějiny evropských Karaimů, práce o osudech karaimské emigrace v jednotlivých zemích, edice karaimských rukopisů a vzácných tisků). Zbytek monografie zaujímají standardní pomocné kapitoly: informativní a přístupně formulovaná *ediční poznámka* (s. 380–381), *obsáhlý seznam pramenů a literatury* (s. 382–394), který od nynějška bude nepominutelným východiskem pro každého dalšího českého či slovenského badatele, jenž by se chtěl věnovat karaimologickému tématu, *seznam fotografií a obrazových dokumentů* (s. 395–406) s uvedením zdrojů, uspořádaný přehledně podle kapitol, *seznam zkratk* (s. 407), *resumé v ruštině* (s. 408–409) a *angličtině* (s. 410–411), *jmenný rejstřík* (s. 412–423). U rejstříku je třeba vyzdvihnout, že je nadstandardně obsáhlý – má zhruba 800 jmenných hesel, z nichž mnohá dávají tušit, že jejich zpracování bylo značně komplikované (např. zde shledáváme 23 samostatných hesel s příjmením Ajvaz).

Jak Kaletovu knihu ve zkratce celkově ohodnotit? Je to dílo průkopnické, z velké své části naprosto objevené nejen pro oblast českou a slovenskou, ale i v širokém mezinárodním měřítku. Je v solidním smyslu interdisciplinární, základní kulturněhistorická linie je na mnoha místech vhodně (a z povahy tématu vlastně nutně) doplňována pohledy dalších oborů, především etnologie, filologie, religionistiky a dějin náboženství. Text je zdánlivě někdy snad až příliš zatížen minuciózní „pozitivistickou“ faktografií. Zveřejnění obrovského množství faktů je však třeba spíše ocenit, protože autor tak dává odborné veřejnosti k dispozici rozsáhlou a spolehlivou pramennou základnu, která může v budoucnosti solidně posloužit případným dalším

badatelům. Navíc je Kaletovo autorské pero celkem lehké a sloh čtivý a výklady jsou průběžně doprovázeny téměř dvěma stovkami ilustrujících fotografií (leckdy unikátních), reprodukcí výtvarných děl, kopií dokumentů atd., které text šťastně oživují. Kniha má vysokou hodnotu nejen pro sám objev a podrobnou analýzu života karaimské emigrace v našich zemích. Je cenná také pro českého a slovenského zájemce o karaimskou problematiku obecně a v neposlední řadě je to i velmi významná dílčí sonda pro badatele, kteří se v různých diskurzích zabývají ruským exilem.

Josef Bartoň

(Katolická teologická fakulta UK)

Bořivoj Kňourek – Lenka J. Budilová, Dům ve Vojvodovu. Stavebně-historický vývoj, kulturní a sociální rozměr. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno 2015, 362 s.–

V etnologické ediční řadě brněnského nakladatelství CDK vyšla na sklonku roku 2015 publikace zaměřená na architektonickou a sociální stránku domu v české krajanské vesnici. Dvojice autorů, stavební inženýr Bořivoj Kňourek a etnoložka Lenka J. Budilová, společně zpracovala rozsáhlou monografii věnovanou obci Vojvodovo v severozápadním Bulharsku, postavené na tzv. „zeleném drnu“ kolem roku 1900. Kniha je vybavena množstvím fotografií, pořízených především v terénu, dále reprodukcemi plánů a archivních pramenů, jakož i půdorysy a schémata. Tento obrazový materiál nemá jen ornamentální funkci, ale je organickou součástí textové složky publikace.

Autoři rozdělili sledovanou tematiku do tří rozsáhlých oddílů. První z nich (Budilová – Kňourek) zpracovává historický kontext a migrační pohyby německy a česky mluvícího obyvatelstva do Banátu, posléze do sousedního Bulharska a nakonec „zpátky“ do tehdejšího Československa. Druhý oddíl (Kňourek) pojednává samotnou problematiku domu v této české vesnici v Bulharsku ze stránky stavebně-historické. Poslední část textu (Budilová) se zaměřuje na to, jakým způsobem byly vojvodovské domy obývány, jaká byla struktura domácností či jak vypadal vývojový cyklus domu.

Autoři předně ve své práci využili výsledků vlastních dlouhodobých terénních výzkumů, dále publikovaných prací